

Sustav glagolskih vremena u makedonskom i bugarskom jeziku

Vidaković, Dora

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:730566>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-07**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za južnoslavenske jezike i književnost

Jezično- prevoditeljski smjer

**SUSTAV GLAGOLSKIH VREMENA U MAKEDONSKOM I
BUGARSKOM JEZIKU**

MAGISTARSKI RAD

15 ECTS

Studentica: Dora Vidaković

Mentorica: dr. sc. Borjana Prošev- Oliver

Komentorica: dr. sc. Ana Vasung

Zagreb, 27. svibanj 2020.

Sažetak

U ovom se radu proučavaju glagolski sustavi makedonskog i bugarskog jezika. Naglasak je na usporedbi njihovih glagolskih vremena, odnosno isticanju sličnosti i razlika. Rad je podijeljen na tri poglavlja unutar kojih se nalaze potpoglavlja posvećena svakom glagolskom vremenu pojedinačno. Na samome početku ponuđen je kratak pregled glagolskih sustava ovih jezika u svrhu lakšeg razumijevanja glagolskih vremena. Prvo poglavlje posvećeno je izražavanju sadašnjosti te se uspoređuje prezent u oba jezika. Drugo i najveće poglavlje odnosi se na izražavanje prošlosti te su unutar njega opisani upotreba i tvorba aorista, imperfekta, perfekta, pluskvamperfekta, budućeg vremena u prošlosti i budućeg prethodnog vremena u prošlosti. Posljednje poglavlje naziva se izražavanje budućnosti, a ono sadrži analizu futura, budućeg prethodnog vremena i budućeg pripovjednog vremena. U svrhu lakšeg tumačenja svakog glagolskog vremena navedeni su primjeri upotrebe. Priložene su i tablice u kojima su prikazane različite konjugacije i tvorbe vremena. Na samome kraju u zaključku su ponovo iznesene bitne razlike i sličnosti glagolskih vremena bugarskog i makedonskog jezika.

Ključne riječi: glagol, glagolsko vrijeme, bugarski jezik, makedonski jezik

Summary

Macedonian and Bulgarian verb tense system

In this paper, Macedonian and Bulgarian verb systems are examined. The stress is on comparing their verb systems, that is, on emphasizing their similarities and differences. The paper is divided into three chapters within which are subchapters that are dedicated to each verb tense. In the beginning of the paper, a short overview of verb system of these languages is offered with an intention to make verb tenses easier to understand. The first chapter is dedicated to expression of present actions in both languages. The second and the biggest chapter refers to expression of past tenses, and within this chapter, usage and forming of the following tenses are described: aorist, imperfect, perfect, pluperfect, future in the past and future previous tense in the past. The last chapter is called expressing future actions, and it contains analysis of future tense, previous future tense and future narrative tense. For an easier interpretation of each verb tense, examples of usage are stated. Tables in which different conjugations and formations of

verb tenses are shown are also included. At the very end in the conclusion, prominent differences and similarities of verb tenses of Bulgarian and Macedonian languages are presented.

Key words: verb, verb tenses, Bulgarian language, Macedonian language

Sadržaj

1. Uvod.....	4
2. Glagoli u bugarskom i makedonskom jeziku.....	5
3. Izražavanje sadašnjosti.....	7
3.1 Present u makedonskom jeziku (Сегашно време)	7
3.2 Present u bugarskom jeziku (Сегашно време).....	9
4. Izražavanje prošlosti	11
4.1 Imperfekt u makedonskom jeziku (Минато несвршено определено време)	11
4.2 Imperfekt u bugarskom jeziku (Минало несвършено време).....	13
4.3 Aorist u makedonskom jeziku (Минато определено свршено време).....	15
4.4 Aorist u bugarskom jeziku (Минало свършено време).....	17
4.5 Perfekt u makedonskom jeziku (Минато неопределено време).....	19
4.6 Perfekt u bugarskom jeziku (Минало неопределено време)	21
4.7 Pluskvamperfekt u makedonskom jeziku (Предминато време)	23
4.8 Pluskvamperfekt u bugarskom jeziku (Минало предварително време).....	25
4.9 Buduće vrijeme u prošlosti u makedonskom jeziku (Минато-идно време)	27
4.10 Buduće vrijeme u prošlosti u bugarskom jeziku (Бъдеще в миналото).....	29
4.11 Buduće prethodno vrijeme u prošlosti u bugarskom jeziku (Бъдеще предварително в миналото).....	31
5. Izražavanje budućnosti	33
5.1 Futur u makedonskom jeziku (Идно време).....	33
5.2 Futur u bugarskom jeziku (Бъдеще време)	35
5.3 Buduće prethodno vrijeme u bugarskom jeziku (Бъдеще предварително време).....	37
5.4 Buduće pripovjedno vrijeme u makedonskom jeziku (Идно-прекажано време).....	39
6. Prevođenje glagolskih vremena u hrvatskom jeziku.....	40
7. Zaključak.....	41
8. Literatura	43

1. Uvod

Kao i većina studenata bugarskog i makedonskog jezika i sama sam se susrela s problemom paralelnog usvajanja njihovih glagolskih vremena. Iako su naizgled slični jezici, to u realnosti nije tako, stoga se vrlo lako zabuniti prilikom tvorbe i upotrebe istih. Cilj ovoga rada jest prikazati posebnosti složenog glagolskog sustava bugarskog i makedonskog kao analitičkih jezika te njihovih glagolskih vremena. Posebna pažnja posvećena je razlikama i sličnostima vremena kojima se iskazuju sadašnjost, budućnost i prošlost. U ovome radu prikazat će se i ona koje hrvatski jezik ne posjeduje kao što su buduće vrijeme u prošlosti, buduće prethodno vrijeme u prošlosti (bugarski jezik), buduće prethodno vrijeme (bugarski jezik) i buduće pripovjedno vrijeme (makedonski jezik). Svakako će se analizirati i vremena koja postoje u hrvatskom jeziku, ali će biti istaknute i razlike u njihovoj upotrebi, a to su prezent, aorist, imperfekt, perfekt, pluskvamperfekt i futur.

Naglasak ovoga rada ipak nije na hrvatskom jeziku već na bugarskom i makedonskom, stoga će se analizirati kako se glagolska vremena razlikuju u upotrebi i tvorbi u tim jezicima. Ista će biti predstavljena paralelno, prvo u makedonskom jeziku pa zatim u bugarskom s ciljem lakšeg razumijevanja i usvajanja razlika i sličnosti. Svako će potpoglavlje biti posvećeno jednom glagolskom vremenu te će biti objašnjena njegova upotreba, a zatim i tvorba. Uz ovo će biti izneseni i primjeri rečenica kod pojedinih upotreba vremena te će uz svako vrijeme biti priložena i tablica konjugacije glagola. Tablice konjugacija bit će priložene radi jednostavnije vizualne predodžbe razlika i sličnosti. Osim problema usvajanja glagolskih vremena oba jezika, javlja se i problem prijevoda istih na hrvatski jezik i među njima, stoga će se u ovome radu, tamo gdje je to potrebno spomenuti i na koji se način određeno vrijeme prevodi.

2. Glagoli u bugarskom i makedonskom jeziku

Glagoli su vrste riječi koje predstavljaju radnju kao proces u nekom vremenu, koja je u odnosu sa subjektom ili objektom. Makedonski i bugarski jezik imaju kompleksne glagolske sustave jer su analitički jezici u kojima je uslijed načelnog gubljenja padežne fleksije kod imenica došlo do kompenzacije na strukturalnoj razini koja je kao rezultat imala obogaćivanje glagolskih oblika i glagolskih vremena. Pojednostavljenom deklinacijom je glagolski sustav postao složen, odnosno, zadržala su se aktivna preteritna vremena poput aorista i imperfekta koja su se u sintetičnim slavenskim jezicima izgubila u praksi (usp. Prošev- Oliver 2011: 99). Zato je prije analize glagolskih vremena potrebno navesti i druga obilježja glagola. Osim kategorije vremena, glagoli oba jezika imaju i kategorije lica, broja, roda, načina, vida, prijelaznosti i stanja. Tako prema kategorijama lica, broja i roda glagoli mogu biti u prvom, drugom ili trećem licu jednine ili množine te mogu biti u muškom ili ženskom rodu, ali u množini ovi jezici nemaju ženski rod kao što to ima hrvatski jezik (čitale smo). Kada govorimo o kategoriji vida, razlikujemo svršene i nesvršene glagole, dok ih prema prijelaznosti dijelimo na neprijelazne, prijelazne i povratne glagole. Pod kategorijom stanja podrazumijevamo pasivne i aktivne glagole. Isto tako, važno je napomenuti i tri vrste konjugacija koje ovi jezici posjeduju, prema kojima se glagoli bugarskog jezika i makedonskog jezika dijele na one E, I i A konjugacije (grupe). Glagoli se u bugarskom jeziku konjugiraju ovisno o posljednjem vokalu trećeg lica jednine u prezentu. Tako će oni koji završavaju vokalom –e pripadati E konjugaciji, oni koji završavaju vokalom –i, I te oni s posljednjim vokalom –a ili –я A konjugaciji. Podjela glagola u grupe u makedonskom jeziku također se vrši ovisno o posljednjem vokalu glagola trećeg lica jednine u prezentu. U A grupu spadaju glagoli kojima je posljednji vokal –a, u E grupu svrstavamo one koji završavaju vokalom –e te oni kojima je zadnji vokal –i dio su I konjugacije. Ovo predstavlja osnovni glagolski oblik od kojeg se kreće pri tumačenju i konjugiranju glagola.

Kada govorimo o glagolima prva asocijacija nam je najčešće upravo kategorija vremena. Ovu kategorija predstavlja odnos vremena u kojemu se radnja odvija i vremena u kojem se vrši komunikacija. Trenutak u kojem se govori, ili sadašnjost, predstavlja vremensku granicu koja dijeli ono što se dogodilo, odnosno prošlost, i ono što će se tek dogoditi tj. budućnost. U bugarskom i u makedonskom jeziku postoje glagolski oblici za izražavanje sadašnjih, prošlih i budućih radnji pa stoga imamo sadašnje vrijeme, ali za iskazivanje prošlog i budućeg vremena u ovim jezicima se upotrebljava više oblika. No, osim ovih, jezici su bogati

i glagolskim oblicima koji označavaju uzajamne odnose među radnjama, odnosno to su glagoli koji označavaju dvojni vremenski odnos. Makedonski jezik poznaje osam glagolskih vremena, dok ih bugarski ima devet, što je posljedica već navedenog pojednostavlјivanja deklinacija čime je glagolski sustav postao složeniji.

Tablica 1. Glagolska vremena u makedonskom jeziku

Tablica 2. Glagolska vremena u bugarskom jeziku

сегашно време
минато неопределено време
минато определено свршено време
минато определено несвршено време
предминато време
идно време
минато идно време
идно прекажано време

сегашно време
минало неопределено време
минало свършено време
минало несвършено време
минало предварително време
бъдеще време
бъдеще предварително време
бъдеще време в миналото
бъдеще предварително в миналото

3. Izražavanje sadašnjosti

3.1 Present u makedonskom jeziku (Сегашно време)

Kako je već spomenuto, glagoli se konjugiraju ovisno o konjugaciji kojoj pripadaju (A, E ili I), no prvo lice jednine prezenta uvijek će završavati nastavkom –*ам*, a treće lice množine nastavkom –*ам*. Glagoli A grupe u prezentu ne gube krajnji vokal niti se on mijenja tokom procesa konjugacije. Glagoli E i I grupe u prvom licu jednine te trećem licu množine izgubit će svoj krajnji vokal prije dodavanja nastavaka. No, važno je napomenuti kako će glagoli koji završavaju na dva uzastopna vokala, kao što je to glagol *nue*, zadnji vokal zamijeniti konsonantom *j* u trećem licu množine- *nujam* (usp. Koneski 1967: 411).

Sadašnjim vremenom izriče se radnja koja se odvija u vremenu odvijanja komunikacije. Lunt (1952: 81) primarno značenje prezenta definira kao osvjedočenu, jasno isplaniranu radnju pri čemu se ne zadaje određena referenca na vrijeme odvijanja. U makedonskom jeziku sadašnje radnje mogu se izricati samo nesvršenim glagolima, ali postoje oblici za sadašnje vrijeme svršenih i iterativnih (učestalih) glagola. Naime, svršeni glagoli označavaju sami po sebi radnju koja je završena te time ne mogu iskazivati radnje koje se odvijaju u sadašnjosti. Njih ćemo najčešće sresti u kombinaciji sa česticom *ќе* ili sa veznicima *да* i *ако* te u konstrukcijama s modalnim glagolima tj. unutar da-konstrukcije (*треба/ морам/сакам/можам да купам*). Da-konstrukcija je također posljedica analitizma jezika te se upotrebljava zbog gubitka infinitiva, a njome se iskazuje i stav govornika (usp. Koneski 1967: 412). Ljiljana Minova- Đurkova (2000: 65) također ukazuje na ovu ograničenu mogućnost svršenih glagola u iskazivanju sadašnjih radnji te predlaže naziv za njihove oblike: „Oblici sadašnjeg vremena svršenih glagola ne upotrebljavaju se samostalno. Zato predlažemo za njih naziv: blokirane forme.“¹ (Minova-Đurkova 2000: 65). Od svih drugih vremena, sadašnje vrijeme je najčešće korišteno izvan svog osnovnog značenja jer svaka radnja koja se odvija u ovom trenutku, u idućem postaje prošla. Ovo vrijeme je pogodno za upotrebu s vanvremenskim značenjem, a primjer toga su tvrdnje koje imaju bezvremensku važnost kao što su poslovice (*Железото се кова додека е врело.*), definicije (*Морфосинтаксата е лингвистичка дисциплина која се занимава со употребата на зборовите во реченицата.*) ili opće poznate činjenice (*Земјата се врти околу Сонцето.*). Upotrebu van osnovnog značenja susrećemo pri izražavanju prošlih radnji prezentom (*Втората светска војна трае од 1941 до 1945 година.*) gdje je oblik isti, ali je

¹ „Формите за сегашно време од свршени глаголи не се употребуваат самостојно. Затоа го предлагаме за нив името: блокирани форми.“ (Минова- Ѓуркова 2000: 65)

značenje vezano uz prošlost (prepričavanje priča ili događaja). Ovakvu upotrebu prezenta Lunt naziva povijesnim prezentom, a ovaj naziv naći ćemo i u bugarskom jeziku. Sadašnjim formama mogu se iskazati i buduće radnje (*Вечерва патувам за Белград.*), unaprijed isplanirane radnje ili rasporedi (*Се качувааш на Водно за половина час? – Се качувам.*). U ulozi izražavanja budućnosti, prezent se može naći i kada je govornik sasvim uvjeren kako će se neka radnja izvršiti. Ovim formama izražavaju se i rutine, navike (*Тој се буди секое утро во 4.30 часот наутро и оди на трчање.*), priprema za izvršavanje neke radnje te radnje koje se odvijaju istovremeno (*Додека јас пишувам, Јане чита*) (Koneski 1967: 414). Present oba jezika prevodi se prezentom u hrvatskom jeziku.

Tablica 3. Konjugacija glagola sadašnjeg vremena

	А конјугација		Е конјугација		I конјугација	
	nesvr. vid	svrš. vid	nesvr. vid	svrš. vid	nesvr. vid	svrš. vid
јас	викам	стасам	плетам	донесам	носам	дозволам
ти	викаш	стасаш	плетеш	донесеш	носиш	дозволиш
тој, таа, тоа	вика	стаса	плете	донесе	носи	дозволи
ние	викаме	стасаме	плетеме	донесеме	носиме	дозволиме
вие	викате	стасате	плетете	донесете	носите	дозволите
тие	викаат	стасаат	плетат	донесат	носаат	дозволат

3.2 Present u bugarskom jeziku (Сегашно време)

Kod glagola E i I konjugacije u prezentu nastavak prvog lica jednine jest *-a* ili *-я* te je stoga nastavak trećeg lica množine *-am* ili *-ям*. Nastavak za prvo lice množine prezenta ove konjugacije jest *-м*. Glagolima A konjugacije u prvom licu jednine dodaje se nastavak *-м* na osnovu *я* ili *а*, dok se u trećem licu množine dodaje nastavak *-м*. Prvo lice jednine ove konjugacije završava nastavkom *-ме*. Važno je napomenuti i kako se u oba jezika pomoćni glagol *biti* ne konjugira prema istim pravilima što je prikazano u tablici 1.5. (usp. Georgiev 1999: 308-312).

Nicolova (2008: 272) definira sadašnje vrijeme kao ono koje označava kontinuirane radnje, a kao njegovo osnovno značenje se smatra ono što naziva sadašnjim aktualnim vremenom. Isto kao i u makedonskom jeziku, osnovno značenje prezenta mogu nositi samo glagoli nesvršena vida jer oni svršenog nose značenje završenosti, ali možemo se susresti i sa sadašnjim oblicima svršenih glagola, pogotovo kod zapadnobugarskih dijalekata. Za upotrebu sadašnjih oblika svršenih glagola, Nikolov (1934: 235) predlaže naziv uvjetna sadašnjost koja najčešće označava iterativnost, odnosno učestale radnje. Najučestalija upotreba prezenta jest u da-konstrukcijama kada ovi oblici označavaju neku radnju općenito. Oblici sadašnjeg vremena mogu se koristiti za izražavanje radnji koje ne pripadaju sadašnjosti, odnosno radnji koje se odvijaju ili u prošlosti ili se odnose na budućnost. Ovakva upotreba prezenta naziva se konstruirani prezent te on nema isto značenje kao sadašnje aktualno vrijeme (usp. Andrejčin 2010: 39-48). Sadašnji oblici se također koriste i u poslovicama (*баба знае две и двеста*), definicijama i opće poznatim činjenicama (*мечките прекарват зимата в сџн*) te za ovakvu upotrebu prezenta Petar Pašov (1999:142) predlaže naziv sadašnje apsolutno vrijeme. Pod nazivom sadašnje ponavljajuće vrijeme svrstava glagole koji označavaju radnje koje utječu na sadašnjost iako se možda ne izvršavaju u trenutku govorenja (*нещо не сџм добре, кашлям*). Pašov još navodi i sadašnje vrijeme koje se koristi za izvještavanje, te daje primjer komentiranja nogometne utakmice, kada komentator koristi glagole u prezentu. Sadašnje vrijeme se izvan osnovne upotrebe može koristiti i za izražavanje prošlosti i budućnosti. Korištenje prezenta pri iskazivanju prošlosti naziva sadašnje povijesno vrijeme, pri kojem oblik ostaje isti, ali značenje je vezano uz prošlu radnju. Iskazivanje budućih radnji sadašnjim oblicima naziva sadašnjim vremenom proricanja, gdje se značenje odnosi na buduće radnje (usp. Pašov 1999: 140- 143). Nicolova (2008: 277-279), uz ova koja navodi i Pašov (1999: 142), nadodaje i apstraktno, scensko, svezremensko, usporedno i sadašnje usporedno vrijeme koje nosi značenje

будућности. Razlika između apstraktnog i sadašnjeg povijesnog vremena jest ta što se povijesno može zamijeniti aoristom, što kod apstraktnog nije slučaj. Scensko sadašnje vrijeme se koristi u dramskim djelima, točnije u didaskalijama. Suvremenskim sadašnjim vremenom Nicolova naziva ono koje Pašov naziva apsolutnim, odnosno ono koje koristimo pri izražavanju definicija i opće poznatih činjenica. Posljednja dva tipa sadašnjosti koja Nicolova navodi koriste se u zavisnim rečenicama te su takvi glagoli u usporednom odnosu s glagolom glavne rečenice, a ne s vremenom odvijanja komunikacije, te se tako glagol koji je u prezentskom obliku može odnositi i na budućnost. Nicolova upozorava i na modalne upotrebe prezenta, a to su one pri sugeriranu postupaka sugovorniku ili one s česticom *ще* (да) kojima se izražavaju navodne radnje (najčešće u kombinaciji s glagolom biti) (ibid 277-280).

Tablica 4. Konjugacija glagola sadašnjeg vremena

	E konjugacija		I konjugacija		A konjugacija	
	nesvr. vid	svrš. vid	nesvr. vid	svrš. vid	nesvr. vid	svrš. vid
аз	чета	отида	уча	купа	отивам	разгледам
ти	четеш	отидеш	учиш	купиш	отиваш	разгледаш
той, тя, то	чете	отиде	учи	купи	отива	разгледа
ние	четем	отидем	учим	купим	отиваме	разгледаме
вие	четете	отидете	учите	купите	отивате	разгледате
те	четат	отидат	учат	купят	отиват	разгледат

Tablica 5. Konjugacija pomoćnog glagola biti

	makedonski jezik	bugarski jezik
1. l. jd	сум	съм
2. l. jd	си	си
3. l. jd	е	е
1. l. mn	сме	сме
2. l. mn	сте	сте
3. l. mn	се	са

4. Izražavanje prošlosti

4.1 Imperfekt u makedonskom jeziku (Минато несвршено определено време)

Imperfekt se u makedonskom jeziku tvori dodavanjem nastavaka: *-в, -ше, -ше, -вме, -вме, -а* na osnovni oblik glagola u prezentu. Dodavanjem nastavaka, glagoli A i E grupe neće doživjeti nikakve promjene, ali će se krajnji vokal glagola I grupe izmijeniti vokalom *e*. Kao i kod sadašnjeg vremena, konsonant *j* dodat ćemo glagolu prije dodavanja nastavaka u trećem licu množine ukoliko se tri vokala nalaze jedan do drugoga npr. *ние- ниеја* (usp. Koneski 1967: 426-430).

„Općeniti raspon upotrebe imperfekta vrlo je sličan onome prezenta jer prezent obično signalizira istovremenost i sadašnjost, dok imperfekt signalizira istovremenost i prošlost.“² (Lunt 1952: 57). Ovim se vremenom u makedonskom jeziku izražavaju prošle radnje kojima je govornik svjedočio te ne postoje indikacije kada su one završile. Radnje izražene ovim vremenom percipiramo kao dugotrajne. Lunt (1952: 87) definira imperfekt kao vrijeme kojim se označavaju radnje gledane kao istovremene s nekom drugom radnjom u prošlosti. Imperfekt sam po sebi ne sadrži ništa u odnosu na prošlost što bi nam ukazalo na završenost neke radnje, stoga tu informaciju nose ostale riječi u rečenici. Baš kao i kod sadašnjeg vremena, glagoli nesvršena vida pogodni su za iskazivanje ovoga vremena, dok svršeni glagoli ne mogu iskazivati radnju koja traje stoga nisu često u uporabi. Svršene glagole u imperfektnoj formi možemo susresti samo u zavisnim rečenicama te oni ne nose isto značenje. Kada se svršeni glagoli izražavaju ovim formama u kombinacijama s veznikom *да, ако* ili česticom *ќе* označavaju blagu zapovijed ili molbu u sadašnjosti (*Да ми дадеше малку пари.*) ili u prošlosti (*Ем да му речеше.*). Njima se mogu izražavati kletve (*Да дадеше господ, куќата прах и пепел да ти се сторит.*) i lijepe želje, ali oni ponovo ne nose isto značenje, već se pod njima podrazumijeva budućnost. Ovim vremenom se izražavaju blage zapovijedi i molbe i u kombinaciji s *ако не* (*Ако не ми донесеше палтото.*). Njime se označava i uvjetnost, a pri tome se koriste kako nesvršeni, tako i svršeni glagoli. Imperfektni oblici glagola koriste se i u budućem prošlom vremenu o kojem će se govoriti kasnije u radu. Imperfektom se može izraziti i spremnost na izvršavanje neke radnje u prošlosti (*Го убивав, да не ме запреа.*) (usp. Koneski

² „The general range of use of the imperfect is very similar to that of the present, for the present usually signals contemporaneousness and present, while the imperfect signals contemporaneousness and past“ (Lunt 1952: 87)

1967: 426-430). Stanojoski (2015: 46) ističe kako za korištenje imperfekta i aorista moraju biti ispunjena dva uvjeta: da je govornik svjedočio radnji te da je radnja vremenski određena.

Tablica 6. Konjugacija glagola u imperfektu

	А konjugacija	Е konjugacija	І konjugacija
јас	викав	плетев	носев
ти	викаше	плетеше	носеше
тој, таа, тоа	викаше	плетеше	носеше
ние	викавме	плетевме	носевме
вие	викавте	плетевте	носевте
носеа	носеа	носеа	носеа

4.2 Imperfekt u bugarskom jeziku (Минало несвършено време)

Imperfekt se u bugarskom jeziku tvori od glagola sadašnjeg oblika dodavanjem nastavaka: *-x, -ше, -ше, -хме, -хте, -ха*. Osnova se prije dodavanja nastavaka mijenja kod glagola E i I konjugacije ovisno o mjestu naglaska, što, kako je već prikazano, nije slučaj u makedonskom jeziku. Tako će u slučajima kada je naglasak na posljednjem slogu vokale *-e* i *-u* zamijeniti *-я* (*чете- четях*). Kada kraj osnove tvore suglasnici *č, ž* ili *š* s nekim vokalom, vokali se mijenjaju u *-a* ili *-я* prije dodavanja nastavaka, no dopušteno je i mijenjanje vokala u *-e*. Prije dodavanja konsonanta *-u* u drugom i trećem licu jednine vokal *-a* postaje *-e* kod glagola E i I konjugacije. Oni čiji je naglasak unutrašnji, imperfektu osnovu tvore vokalom *-e* (*мисля- мислех*). Kod onih kojima se naglasak nalazi na samom kraju zamjena vokala *-a* s *-e* je dopuštena kada se on nalazi nakon vokala (*смоех*) ili konsonanata *č, ž* ili *š* (*мълчех*). Glagoli A konjugacije ne mijenjaju se pri dodavanju nastavaka isto kao i u makedonskom jeziku (usp. Georgiev 1999: 316)

Ovo vrijeme u bugarskom jeziku odgovara imperfektu u makedonskom jeziku. Važno je napomenuti da je imperfekt u bugarskom i makedonskom jeziku aktivno vrijeme te se ne prevodi imperfektom u hrvatskom jeziku, već perfektom. Ono označava radnje koje su se događale u prošlosti, ali su kontinuirane te nemamo naznake kada su završene. Imperfektne oblici ne daju nam informaciju je li se radnja nastavila i u momentu odvijanja komunikacije. Nicolova (2008: 283) njegovo osnovno značenje naziva aktualnim imperfektom u prošlosti, a njime se označavaju radnje koje su aktualne i traju s gledišne točke u prošlosti. Tako imperfektom izražavamo neke prirodne prizore, opise ili sporedne radnje u odnosu na glavnu radnju. S obzirom da ono označava radnje koje traju te nemamo naznake do kada su one trajale i traju li još uvijek, svršeni vid glagola ne upotrebljava se za iskazivanje ovog vremena. U glavnim rečenicama ipak možemo susresti korištenje svršenih glagola u imperfektnim formama, ali samo kada je u pitanju izražavanje učestalih, ponavljajućih radnji (usp. Andrejčin 2010: 51). Ovakva upotreba se koristi u kombinaciji s riječima koje radnju na neki način vremenski ograničavaju (*Вчера често излизахме на разходка.*). Kada se izražavaju navike, koriste se isključivo glagoli nesvršenog vida. Imperfekt se može koristiti u zavisnim rečenicama s glagolima govorenja, mišljenja i osjećanja: „Za razliku od sadašnjeg vremena, imperfekt se upotrebljava u zavisnim rečenicama nakon navedenih grupa glagola samo ako oni označavaju radnju u prošlosti, najčešće aoristom ili

имперфектом“³ (Nicolova 2008: 284). U ovom slučaju imperfektni oblik izražava radnju koja se odvija istovremeno s radnjom glavne rečenice, a njime se predstavlja gledišna točka govornika. Imperfektom se može izražavati i radnja koja je prethodila radnji glavne rečenice, a koja predstavlja buduću radnju u odnosu na prošlost. Ovo vrijeme ima i modalnu upotrebu prisjećanja (*Вие как се казвахте?*), izražavanja nesigurnosti i kategoričnosti izraza (usp. Pašov 1999: 145). Nicolova (2008: 285) navodi još i modalnu upotrebu imperfekta za označavanje sadašnjih radnji kada govornik želi biti manje direktan (*Добър ден, г-н професор, исках да Ви помоля за една консултация*). Njegovu modalnu upotrebu, kao i u makedonskom, susrećemo u zavisnim rečenicama kada se izražava uvjetnost ili dopuštenje, moguća, nemoguća ili potencijalna radnja (*Мария и да не дойдеши, той пак щеше да я чака цяла вечер*) (ibid 2008: 285).

Таблица 7. Конјугација глагола u имперфекту

	Е конјугација	I конјугација	А конјугација
аз	четях	учех	отивах
ти	четеше	учеше	отиваше
той, тя, то	четеше	учеше	отиваше
ние	четяхме	учехме	отивахме
вие	четяхте	учехте	отивахте
те	четяха	учеха	отиваха

³ „За разлика от сегашно време имперфект се употребява в подчинени изречения след посочените групи глаголи само ако те означават действие в плана на миналото, най- често с аорист или имперфект.“ (Ницолова 2008: 284)

4.3 Aorist u makedonskom jeziku (Минато определено свршено време)

Tvorba aoristnih oblika u makedonskom jeziku nešto je složenija od ostalih vremena. Naime, osim što se glagoli dijele u već navedene grupe, dijele se i u razrede ovisno o promjenama koje doživljavaju krajnji vokali. Glagoli A grupe ne mijenjaju se prije dodavanja nastavaka: *-в, ѓ, ѓ, -вме, -вте, -а*. Glagoli I grupe dijele se u: *i, e* i *a* razred dok se glagoli E grupe dijele na: *a, e* i *o* razred. Najveći broj glagola I grupe *i* razreda tvori se bez fonetskih promjena dodavanjem nastavaka (*зрешу- зрешув*). Kod glagola *a* razreda I grupe, krajnji vokal *i* se mijenja u *a* prije dodavanja nastavaka (*изброи- избројав*), te se prema istom pravilu ovako dekliniraju glagoli koji završavaju s *-жи* (*одлежи- одлежав*). Postoje izuzetci ovoga pravila, a to su glagoli *запржи/запржив* i *испржи/испржив* te se oni konjugiraju bez fonetskih promjena. Glagoli *e* razreda I grupe prilikom konjugacije mijenjaju krajnji vokal *i* u vokal *e*, a glagoli ovoga razreda su oni koji su nastali od pridjeva (*ослепи- ослепев*). E razred E grupe sačinjavaju glagoli čiji krajnji vokal *e* ne trpi promjene prilikom konjugacije (*умре- умрев*). Svi glagoli koji završavaju s *-не* (*викне- викнав*) dio su *a* razreda E grupe glagola. Osim njih, u ovaj razred spadaju i glagoli koji završavaju s: *-ше* (*избрише-избришав*), *-же* (*каже- кажав*), *-че* (*заплаче- заплакав*), *-е* (*запее- запеев*) te *-ае* (*залае- залајав*). U *o* razred E grupe ulaze svi glagoli koji završavaju s: *-зе* (*слезе- слегов*), *-те* (*смете- сметов*), *-де* (*даде- дадов*), *-се* (*запресе- запресов*) te se njihov krajnji vokal *e* prilikom konjugacije mijenja u vokal *o*. Važno je napomenuti i nepravilnu tvorbu aorista čiji su dio glagoli koji završavaju s: *-пе* (*собере- собрав*), *-ие* (*измие- измив*) i *-ае* (*исткае- исткав*) (usp. Koneski 1967: 404-408).

Ovim vremenom se izražavaju radnje koje shvaćamo kao završene, kojima je govornik svjedočio te su vremenski određene. Ono što razlikuje aorist od imperfekta jest to što aorist ne određuje istovremenost. Upravo zbog takvog, u potpunosti završenog, značenja upotrebljavaju se oblici svršenih glagola. Ovo je jedino prosto vrijeme kojem odgovara pravo značenje svršenih glagola i u kojemu se oni mogu upotrijebiti u glavnoj rečenici. Vrlo rijetko možemo susresti nesvršene glagole aoristnog oblika, a tada se najčešće ponavljaju kako bi naglasili prošlost, naznačili dugo trajanje neke radnje ili intenzitet (*Вика, вика – никој не го чу.*) (usp. Lunt 1952: 90-91). Minova- Đurkova (2000: 66) ističe kako se aoristni oblici nesvršenih glagola danas još susreću samo kod jezika pojedinih pisaca. Izvan svoje osnovne upotrebe, svršeni glagoli u aoristu mogu nositi značenje budućnosti kada je u pitanju realistično prepričavanje radnji koje slijede (*Ако му речеше, те скинав од мавање!*)

или kada govornik radnju želi prikazati dramatičnije. Ovdje radnju mentalno obrađujemo kao da se već odvija. Značenje budućnosti nosi i u primjerima u kojima se mentalno odnosimo prema radnji kao već završenoj s gledišne točke u budućnosti (*Трчајте, инаку ве престижнаа девојките.*). Ponekad se ovi aoristni oblici svršenih glagola nalaze u uvjetnim rečenicama gdje predstavljaju buduće vrijeme koje prethodi drugom budućem vremenu (*Те фатив – мисли му!*) (usp. Koneski 1967: 420-425).

Tablica 8. Konjugacija glagola u aoristu

	A konjugacija	I konjugacija			E konjugacija				nepravilni
		I razred	A razred	E razred	E razred	A razred	O razred	∅ razred	
јас	сакав	згрешив	одлежав	остарев	сотрев	паднав	реков	добив	набрав
ти	сака	згреши	одлежа	остаре	сотре	падна	рече	доби	набра
тој, таа, тоа	сака	згреши	одлежа	остаре	сотре	падна	рече	доби	набра
ние	сакавме	згрешивме	одлежавме	остаревме	сотревме	паднавте	рековме	добивме	набравме
вие	сакавте	згрешивте	одлежавте	остаревте	сотревте	паднавме	рековте	добивте	набравте
тие	сакаа	згрешија	одлежаа	остареа	сотреа	паднаа	рекоа	добиа	набраа

4.4 Aorist u bugarskom jeziku (Минало свършено време)

Aorist se u bugarskom jeziku tvori dodavanjem nastavaka *-x, ø, ø, -хме, -хте, -ха* na određenu osnovu. Osnova glagola E konjugacije proživljava određene promjene, tako će se krajnji vokal sadašnjeg oblika glagola *-e* kada se nađe iza konsonanta zamijeniti glasom *-o* ili glasom *-a* (*чете- четох, чете...*). Ukoliko se vokal *-e* nalazi nakon nekog drugog vokala on će ispasti te će se zatim dodati određeni nastavak (*играе- играх, игра...*), ali kada se dva vokala *-e* nađu jedan do drugoga, vokal *-e* koji je dio korijena riječi zamijenit će se glasom *-я* (*нее- нях*). Glagoli I konjugacije također prolaze kroz promjene, na primjer veliki broj glagola koji završava vokalom *-i* zamijenit će isti glasom *-я* (*стои- стоях, стоя...*), a nakon konsonanta *č, ž* i *š* zamijenit će ga glasom *-а* (*върви- вървах, вървя...*). Drugim glagolima osnova ostaje ista kao i u prezentu, te se isto pravilo odnosi i na sve glagole A konjugacije. Isto kao i u makedonskom jeziku, kada govorimo o aoristnim osnovama i nastavcima, unutar konjugacije, glagoli su podijeljeni u razrede. Unutar E konjugacije poznajemo *o* razred (*четох*), *a* razred (*ковах*), *a* razred s depalatalizacijom konsonanta (*канах*), *a* razred s palatalizacijom konsonanta ili jotacijom (*прострях*) te *e* razred (*играх*). Nadalje unutar I konjugacije razlikuju se tri razreda: *i* razred (*носих*), *я* razred (*бдях*) i *a* razred (*мълчах*). Posljednja, A konjugacija sastoji se od dva razreda: *a* razred (*гледах*) i *я* razred (*свалях*). U odnosu na makedonske razrede, primjećuje se kako E konjugacija glagola ima razred više, naime makedonski jezik ne posjeduje glas *-я* te u bugarskom jeziku primjećujemo razrede unutar A konjugacije čega u makedonskom nema (usp. Georgiev 1999: 319-321).

„Aoristni oblici izražavaju prošlu radnju samo kao proces u prošlosti, shvaćanu nevezano uz drugu radnju ili situaciju.“⁴ (Andrejčin 2010: 48). Za razliku od imperfekta, navodi Nicolova (2008: 290), aoristom se izražava radnja koja nije kontinuirana te, iako se najčešće tvori od glagola svršenog vida, moguća je tvorba i od glagola nesvršenog vida. Ističe kako su glagoli svršenog vida obilježeni zaokruženošću tj. dovršenošću stoga su pogodniji za tvorbu aorista. Upotreba svršenog ili nesvršenog vida ovisi o tome kako razumijemo trajanje određene radnje. Oba vida koriste se za označavanje odijeljenih radnji (*Защо не каза, че ме няма?*) i ulančanih radnji (*Дойдох, видях, победих*). Aorist je osnovno vrijeme prepričavanja, ali ponekad može označavati i određene ponavljajuće radnje, koje se često shvaćaju kao analitične te se takvo značenje određuje riječima poput: *два пати, много пати*,

⁴ „Формите за минало свършено време изразяват минало действие просто като изминал процес, схващан без връзка с някакво друго действие или ситуация.“ (Андрейчин 2010: 48).

няколко пати, още веднџ (няколко пати се спира.). Glagoli nesvršenog vida aoristnog oblika mogu označavati radnju koja je trajala duže (*Вървах, вървах през гората и накрая излязох на една полянка.*), a u tom slučaju glagol se može i ponoviti (kako je već viđeno i u makedonskom jeziku) ili radnju koja je predstavljena kao opća činjenica. Kada govorimo o aoristu u složenim rečenicama, on je taj koji određuje da je riječ o prošlosti, ali može se koristiti i za izražavanje budućnosti kada je govornik toliko uvjeren da će se radnja izvršiti (*Божичко, отидох си!*). Ovakva je upotreba snažno emocionalno obilježena. Andrejčin (2010: 49) smatra kako se aoristom izražavaju posvjedočene radnje od strane govornika, što je slučaj i u makedonskom jeziku. Upotreba aorista u oba je jezika slična, no baš kao i imperfekt, aorist je njihovo aktivno vrijeme, dok u hrvatskome nije te ga zato prevodimo perfektom.

Tablica 9. Konjugacija glagola u aoristu

	Е конјугација					I конјугација			А конјугација	
	О разред	А разред	А разред I	А разред II	Е разред	I разред	Ј разред	А разред	А разред	Ј разред
аз	четох	ковах	капах	траях	живях	носих	бдах	лежах	гледах	свалях
ти	чете	кова	капа	трая	живя	носи	бдя	лежа	гледа	сваля
той/тя/то	чете	кова	капа	трая	живя	носи	бдя	лежа	гледа	сваля
ние	четохме	ковахме	капахме	траяхме	живяхме	носихме	бдахме	лежахме	гледахме	сваляхме
вие	четохте	ковахте	капахте	траяхте	живяхте	носихте	бдахте	лежахте	гледахте	сваляхте
те	четоха	коваха	капаха	траяха	живяха	носиха	бдаха	лежаха	гледаха	сваляха

4.5 Perfekt u makedonskom jeziku (Минато неопределено време)

Kada govorimo o perfektu moramo imati na umu da on nema istu funkciju u ovim jezicima kao u hrvatskom. Naime, za izražavanje prošlih radnji u hrvatskom jeziku koristimo perfekt i on je aktivno vrijeme, dok se aorist i imperfekt najčešće susreću u starijim književnim djelima. Ovo nije slučaj u bugarskom i makedonskom jeziku jer su aorist i imperfekt aktivna vremena koja se najčešće koriste za izražavanje prošlosti dok perfekt ima specifičnu upotrebu. Makedonski jezik poznaje tri vrste perfekta: slavenski, romanski i „treći“. Slavenski perfekt tvori se glagolom biti i l-participom koji će mijenjati svoj oblik ovisno o rodu i broju. Ovdje je važno napomenuti kako se u množini ne razlikuju rodovi, dakle oblik je isti za sve rodove, a pomoćni glagol biti ispušta se u trećem licu jednine i množine. Ovo svjedoči o potpunom poglagoljivanju glagolskog participa. Slavenskim ili sum-perfektom izražava se prošla radnja, pri čemu vrijeme odvijanja radnje obično nije određeno, odakle i naziv prošlo neodređeno vrijeme. Njime se izražava i sadašnje stanje koje je rezultat neke prošle radnje, te je za njega specifična subjektivnost govornika: „Kod ove je konstrukcije na prednjem planu, prije svega neodređeni odnos prema kategoriji vida glagola; glagolska konstrukcija se tumači, ovisno o kontekstu, o situaciji, intonaciji, vidu glagola, a i licu sa čijeg je stanovišta oblikovana situacija, odnosno tzv. statusu govornika, što znači subjektivnom odnosu govornika prema izrečenom događaju.“ (Prošev- Oliver 2013: 84). Upotreba ovog perfekta je najrasprostranjenija pri prepričavanju događaja kojima govornik nije svjedočio te time niti potvrđuje niti negira istinitost događaja (usp. Gajdova, Labroska 2010: 55). Romanski perfekt se još naziva i ima-perfekt, a tvori se glagolom ima i pasivnim participom (glagolskim pridjevom) koji se ne mijenja. Ovu vrstu perfekta dijelimo prema funkciji na onaj kojim izražavamo posjedovanje te je njime naglašeno sadašnje stanje (*Тие имаат купено убав автомобил.*), onaj kojim se potencira sadašnje stanje, ali je uzrok u prošlosti u većem fokusu, a njime se najčešće izražava neko dostignuće (*Ние детално го имаме анализирано проектот.*) i na onaj kojim izražavamo sadašnju relevantnost nekog prošlog iskustva subjekta. Ima-perfektom najčešće su obuhvaćeni glagoli koji nose značenje završenosti (*влегува, излегува, седнува...*). Posljednja vrsta perfekta naziva se „treći“ perfekt, a tvori se glagolom biti i glagolskim pridjevom koji se sa subjektom slaže u rodu i broju. Ovdje se glagol biti pojavljuje i u trećem licu jednine i množine za razliku od slavenskog perfekta. Najčešće ćemo ovaj perfekt sresti u kombinaciji s neprijelaznim glagolima, a nosi izrazito

rezultativno statično značenje. Treći perfekt u širokoj je uporabi u jugozapadnim dijalektima (Novakoska 2018: 65-69).

Tablica 10. Slavenski perfekt

	nesvršen vid	svršen vid
јас	сум одел/а/о	сум отишол/а/о
ти	си одел/а/о	си отишол/а/о
тој, таа, тоа	ø одел/а/о	ø отишол/а/о
ние	сме оделе	сме отишле
вие	сте оделе	сте отишле
тие	ø оделе	ø отишле

Tablica 11. Romanski perfekt

	nesvršen vid	svršen vid
јас	имам одено	имам отидено
ти	имаш одено	имаш отидено
тој, таа, тоа	има одено	има отидено
ние	имаме одено	имаме отидено
вие	имате одено	имате отидено
тие	имаат одено	имаат отидено

Tablica 12. „Treći“ perfekt

	nesvršen vid
јас	сум заминат/а/о
ти	си заминат/а/о
тој, таа, тоа	е заминат/а/о
ние	сме заминати
вие	сте заминати
тие	се заминати

4.6 Perfekt u bugarskom jeziku (Минало неопределено време)

Pri usporedbi makedonskog i bugarskog perfekta najočitija razlika jest u tome što bugarski jezik nema tri vrste perfekta, već poznaje jedan oblik. On se tvori pomoćnim glagolom biti i prošlim svršenim radnim participom (koji se u makedonskom jeziku naziva l-particip). I u bugarskom jeziku perfekt razlikuje rodove u jednini, dok u množini postoji samo jedan oblik. Treće lice jednine i množine ne gube pomoćni glagol biti kao što je bio slučaj u makedonskom jeziku. „Oblici perfekta izražavaju prošlu radnju koja je u vezi s aktualnim značenjem njezina izvršavanja u određenoj situaciji u sadašnjosti“⁵ (Andrejčin 2010: 53). Nicolova (2008: 295) navodi kako sama radnja nije povezana s određenim intervalom u prošlosti kao što je to kod aorista i imperfekta. To omogućuje da se radnja sagledava kao činjenica, kao nešto u prošlosti bez određivanja vremena izvršavanja. Ako se perfekt nađe uz riječi koje ga vremenski određuju onda se njime izražava samo jedna točka temporalne osi (npr. kada se nađe uz datume ili godine). Georgijev (1999: 328) smatra da ukoliko perfekt izgubi svoju vremensku neodređenost on postaje izjednačen s aoristom. Nicolova (2008: 295) upućuje na to kako se perfekt u povijesnim spisima često susreće, a njime se u tom slučaju sumiraju povijesni procesi. Perfekt se u bugarskom jeziku prema funkciji dijeli na više vrsta. Prva jest statični perfekt koji se tvori od svršenih glagola te se njime u fokus stavlja rezultat neke radnje više nego sama radnja (*Засмяла ви се е къщата сега.*). Druga vrsta perfekta javlja se pri promjeni gledišne točke te tada perfekt odgovara pluskvamperfektu (*Чист хубав сняг го беше покрил, бях грейнали светлинки по прозорците.*). Treći perfekt jest onaj koji označava buduću prethodnu radnju, ali upotreba perfekta u ovoj funkciji je rijetka (*Ана си е дошла по-рано от него и облечена празнично, го чака.*) Sugestivni perfekt se koristi kada govornik predlaže da se radnja već izvršila, a njega ćemo najčešće susresti, osim u govoru, kod istražitelja (detektiva) (*От любов е умрял, миличкият, - рече една мома на другарките си.*). Poznajemo i perfekt kojim se naglasak stavlja na samu radnju, a manje na rezultat te radnje te se u tom slučaju mogu naći leksemi koji ga vremenski obilježavaju, ali u smislu trajanja radnje (*Вчера сме пътували 10 часа с кола.*). Ponavljajućim perfektom se označavaju radnje koje se ponavljaju te se tvori od glagola nesvršenoga vida (*В тези ниви е прекарал най-хубавите дни от живота си.*). U

⁵ „Формите на перфекта изразяват минало действие във връзка с актуалното значение на извършването мз за дадена ситуация в сегашното“ (Андрейчин 2010“ 53)

složenim rečenicama perfekt može označavati nešto što prethodi radnji glavne rečenice, a ukoliko se radnja glavne rečenice odnosi na budućnost, perfekt može zamijeniti buduće prethodno vrijeme o kojem će se govoriti kasnije (usp. Andrejčin 2010: 55). Modalnu upotrebu perfekta susrećemo u kombinaciji sa *–уе (да)* i tada je homonimno s budućim prethodnim vremenom, a označava neku navodnu radnju (usp. Nicolova 2008: 292-301). Bitno je i primijetiti da se glagol bili može naći prije ili iza participa, iako za to postoje određena pravila, ovakva pojava ne postoji u makedonskom jeziku.

Таблица 13. Конјугација глагола у перфекту

	nesvršen vid	svršen vid
аз	чел/а/о съм	отишъл/а/о съм
ти	чел/а/о си	отишъл/а/о си
той, тя, то	чел/а/о е	отишли е
ние	чели сме	отишли сме
вие	чели сте	отишли сте
те	чели са	отишли са

4.7 Pluskvamperfekt u makedonskom jeziku (Предминато време)

Pluskvamperfekt se tvori imperfektnim oblicima glagola biti i l-participom, najčešće svršenih vidova glagola, ali može se tvoriti i nesvršenim vidom. Ovo vrijeme u doslovnom prijevodu znači pretprošlo vrijeme, a njime se označavaju prošle radnje koje su prethodile nekim drugim prošlim radnjama. Koneski navodi kako se ovo vrijeme koristi u direktnom govoru, ali ono se ne upotrebljava pri prepričavanju. Naime, tokom prepričavanja, ne postoji potreba za razlikovanjem prethodnih prošlih događaja od drugih prošlih radnji. Pluskvamperfekt se može javiti u kontekstu u kojem se radnje uopće ne postavljaju u suodnos. U ovom slučaju se njime izražava prošlost, ali samo u odnosu na trenutak odvijanja komunikacije. Njegova uloga je ovdje stilska, odnosno doprinosi stilističkom dojmu, ali se u realnosti može zamijeniti perfektom aoristom ili imperfektom. Ponekad se ono može upotrebljavati i u situacijama kada govornik samo pretpostavlja neku radnju (*Сигурно се беше пренесла во оној ден, денот на радоста.*). U službi izražavanja mogućih ili potencijalnih radnji možemo susresti ovo vrijeme, iako rijetko (*Така ако се умирало, беше се затрел светот стопати досега.*) (1967: 486). Koneski i Minova- Đurkova (2000: 69) slažu se kako je u svakodnevnom životu upotreba pluskvamperfekta u njegovom osnovnom značenju sve rjeđa, što se može reći i za pluskvamperfekt u hrvatskom jeziku: „Danas se pluskvamperfekt, kao i imperfekt i aorist, u svakodnevnom jeziku zamjenjuje perfektom.“ (Rogina 2018: 11). Kako bi se postigao određeni stilistički dojam, perfekt se može zamijeniti pluskvamperfektom, ali on tada ne nosi svoje osnovno značenje.

Tablica 14. Konjugacija glagola u pluskvamperfektu

	A konjugacija		E konjugacija		I konjugacija	
	nesvr. vid	svrš. vid	nesvr. vid	svrš. vid	nesvr. vid	svrš. vid
јас	бев викал/а/о	бев стасал/а/о	бев плетел/а/о	бев донесол/ла/ло	бев носел/а/о	бев дозволил/а/о
ти	беше викал/а/о	беше стасал/а/о	беше плетел/а/о	беше донесол/ла/ло	беше носел/а/о	беше дозволил/а/о
тој, таа, тоа	беше викал/а/о	беше стасал/а/о	беше плетел/а/о	беше донесол/ла/ло	беше носел/а/о	беше дозволил/а/о
ние	бевме викале	бевме стасале	бевме плетеле	бевме донесле	бевме носеле	бевме дозволиле
вие	бевте викале	бевте стасале	бевте плетеле	бевте донесле	бевте носеле	бевте дозволиле
тие	беа викале	беа стасале	беа плетеле	беа донесле	беа носеле	беа дозволиле

U govornom jeziku može se sresti i modifikacija pluskvamperfekta, odnosno, glagol biti u imperfektu sparen je s oblicima perfekta koji se mijenjaju po licima (*Беше сум дошол, беше си дошол, беше дошол*) (usp. Koneski 1967: 487).

4.8 Pluskvamperfekt u bugarskom jeziku (Минало предварително време)

Pluskvamperfekt se u bugarskom jeziku tvori imperfektnim oblicima pomoćnog glagola biti (*бях, беше, беше, бяхме, бяхте, бяха*) i prošlim svršenim radnim participom. Naglasak nosi upravo pomoćni glagol *biti*. Možemo naići i na drugačiji redoslijed njegovih sastavnica, ali to je najčešće slučaj kod poezije, dok je to rjeđe u govoru i drugim tekstovima. Ponekad se možemo susresti i s drugačijim oblikom glagola biti tj. *бе*. Prema Davitkov (2016: (122-123), ovo vrijeme najčešće je zamijenjeno perfektom, stoga možemo zaključiti kako je njegova upotreba slična kao i u makedonskom jeziku. „Pluskvamperfekt označava prošlu radnju koja je izvršena prije nekog dodatnog orijentacijskog trenutka u prošlosti.“⁶ (Banova 2005: 19). Pluskvamperfekt u bugarskom jeziku ima istu ulogu kao i u makedonskom jeziku, a za razliku od perfekta, njime izričemo radnje koje su u prošlosti, ali osvjedočene. Nicolova navodi kako se njime izražavaju neke sporedne radnje u odnosu na glavnu, koje su najčešće izražena aoristom. U bugarskom jeziku se pluskvamperfekt može koristiti kada govornik izražava ostvarivanje nekog vidljivog rezultata (*Той не бе се научил да говори, бе се научил да храни барабана на въпшачката.*) te se pri tome koriste svršeni vidovi glagola. Nesvršeni oblici glagola u pluskvamperfektnim oblicima mogu se koristiti pri izražavanju procesa (*Те бяха учили да говорят, за тази работа си има училища.*) i radnji koje se ponavljaju. Glagoli u pluskvamperfektu mogu se naći u zavisnim rečenicama nakon glagola mišljenja, govora i osjećanja te mu u tom slučaju glagol glavne rečenice služi kao interval referentnosti. Pluskvamperfekt, isto kao u makedonskom jeziku, ponekad se može koristiti umjesto perfekta. To se najčešće susreće kada se govornik pokušava nečega prisjetiti što je nekada znao, te se može naći isključivo u upitnim rečenicama (*Кой беше написал „Българския глагол“?*). Možemo ga susresti i u modalnoj upotrebi u složenim uvjetnim rečenicama, kada se njime izražava irealna radnja (*Ако бях се отказал навреме, нямаше да имам неприятности.*) (2008: 301-304).

⁶ „Минало предварително време означава действие, което е извършено преди някой допълнителен ориентационен момент в миналото.“ (Банова 2015: 19)

Tablica 15. Konjugacija glagola u pluskvamperfektu

	Е конјугација		I конјугација		А конјугација	
	nesvr. vid	svrš. vid	nesvr. vid	svrš. vid	nesvr. vid	svrš. vid
аз	бях чел/а/о	бях отишъл/а/о	бях учил/а/о	бях купил/а/о	бях отивал/о/а	бях разгледал/а/о
ти	беше чел/а/о	беше отишъл/а/о	беше учил/а/о	беше купил/а/о	беше отивал/о/а	беше разгледал/а/о
той, тя, то	беше чел/а/о	беше отишъл/а/о	беше учил/а/о	беше купил/а/о	беше отивал/о/а	беше разгледал/а/о
ние	бяхме чели	бяхме отишли	бяхме учили	бяхме купили	бяхме отивали	бяхме разгледали
вие	бяхте чели	бяхте отишли	бяхте учили	бяхте купили	бяхте отивали	бяхте разгледали
те	бяха чели	бяха отишли	бяха учили	бяха купили	бяха отивали	бяха разгледали

4.9 Buduće vrijeme u prošlosti u makedonskom jeziku (Минато-идно време)

Ovo se vrijeme u makedonskom jeziku tvori česticom *ќе* i glagolom imperfektne forme. Negacija se može tvoriti i s *не ќе* (*не ќе оде*) i *немаше да* (*Немаше да одам*). Minova-Đurkova ističe kako kod ovog vremena, kao i kod budućeg, dolazi do nesuglasnosti. Naime, riječ je o tome da pojedini autori tvrde kako se radi o vremenima, dok ih drugi svrstavaju pod modalne oblike jer sadrže česticu *ќе*. Smatra se kako su svi oblici s navedenom česticom modalni jer radnje nisu izvršene niti u odnosu na trenutak govorenja ni u prošlosti (2000: 73). S obzirom da se njime radnje predstavljaju kao činjenice te se koristi za izražavanje različitih radnji, u ovome radu buduće vrijeme u prošlosti tretirano je kao vrijeme. Ovim se vremenom označava prošla radnja koja je buduća u odnosu na neku drugu prošlu radnju, odnosno slijedi nakon određene prošle radnje (*Се збираа, ќе одеа в град*). Ponekad se ovim vremenom mogu izražavati i radnje koje nisu izvršene, već su samo bile dio namjere. Budući da se ustvari radi o prošlim radnjama, možemo zaključiti da radnje nisu izvršene, a s time se povezuju i uvjeti pod kojima je radnja mogla biti izvršena, ali nije (*Да знаев, ќе кажев*). Ti uvjeti mogu biti jasno izraženi u uvjetnim rečenicama ili se mogu samo naslutiti. Budućim vremenom u prošlosti mogu se iskazivati i radnje koje su samo pretpostavljene (*Ќе да имаше едно осумнаесет години*). Radnje koje se ponavljaju, koje su uobičajene također se mogu izraziti ovim vremenom (*Само одвреме навреме ќе пукнеш по некоја пушка долу, под селото*). Često se može sresti u glavnoj rečenici kada je radnja koja mu prethodi izražena samo kao uvjet (*Да не те донесеше на време ангелот, умрена ќе ме најдеше под пенџериња*): „Budući da je u ovakvim slučajima naglasak na odnosu između uvjeta i uvjetovane radnje, koji je i vremenski, trenutak govorenja može se u potpunosti izostaviti u tom vremenskom odnosu, pa se ovim oblicima može označiti radnja koja se pretpostavlja kao stvarna budućnost⁷ (Koneski 1967: 495). Od tuda dolaze i samostalni izrazi poput *Божем ќе одевме в недела в Скопје*. Upotreba ovog vremena je češća pri izražavanju uvjetovanih i ponavljajućih radnji nego njegova osnovna upotreba jer se za to najčešće koriste druga prošla vremena (usp. Koneski 1967: 491-496). U bugarskom jeziku postoji ekvivalent ovoga vremena kojemu će biti posvećeno iduće poglavlje, ali hrvatski jezik ne posjeduje ovo vrijeme. U hrvatskom jeziku koristi se perfekt za izražavanje prošlih radnji, a ukoliko želimo naglasiti kako se neka radnja dogodila prije ili nakon neke prošle radnje upotrijebit ćemo vremenske priloge. Ovo vrijeme u

⁷ „Бидејќи во ваквите случаи тежеста пагнува на односот меѓу условот и обусловеното дејство, кој е и временски, може моментот на соопштувањето и сосема да се отклони од тој временски однос, па со ваквите форми да се означи дејство што се претполага за стварната идност.“ (Koneski 1967: 495)

hrvatskom jeziku prevest će se perfektom ili kondicionalom, ali ukoliko je riječ o uvjetnoj rečenici, prevodi se isključivo perfektom. Kako bi se lakše razumjelo ovo vrijeme koje u hrvatskom ne postoji, njegov ekvivalent se može pronaći u engleskom jeziku pod nazivom future in the past.

Tablica 16. Konjugacija glagola u prošlom budućem vremenu

	A konjugacija		E konjugacija		I konjugacija	
	nesvr. vid	svrš. vid	nesvr. vid	svrš. vid	nesvr. vid	svrš. vid
јас	ќе викав	ќе стасав	ќе плетев	ќе донесев	ќе носев	ќе дозволев
ти	ќе викаше	ќе стасаше	ќе плетеше	ќе донесеше	ќе носеше	ќе дозволеше
тој, таа, тоа	ќе викаше	ќе стасаше	ќе плетеше	ќе донесеше	ќе носеше	ќе дозволеше
ние	ќе викавме	ќе стасавме	ќе плетевме	ќе донесевме	ќе носевме	ќе дозволевме
вие	ќе викавте	ќе стасавте	ќе плетевте	ќе донесевте	ќе носевте	ќе дозволевте
тие	ќе викаа	ќе стасаа	ќе плетеа	ќе донесеа	ќе носеа	ќе дозволеа

4.10 Buduće vrijeme u prošlosti u bugarskom jeziku (Бъдеще в миналото)

Buduće vrijeme u prošlosti u bugarskom jeziku tvori se imperfektnim oblikom pomoćnog glagola *ще* (*щях, щеше, щеше, щяхме, щяхте, щяха*), česticom *да* i glagolom u prezentu. Negacija se tvori glagolom *нямаше*, česticom *да* i glagolom u prezentu, a vrlo rijetko se može naići na oblike s česticom *не* (usp. Banova 2005: 21). Danas se u standardnom bugarskom jeziku oblici ovog vremena tvoreni pomoćnim glagolom *ще* i imperfektnim oblikom glagola više ne koriste. Baš kao i u makedonskom, u bugarskom jeziku dolazi do nesuglasica oko ovog vremena, naime Nicolova objašnjava kako se ovo vrijeme u drugim slavenskim jezicima koji nisu analitični prevodi kondicionalom ili modalnim glagolima trebati i moći. Također navodi i ono što je Koneski iznio kod makedonskog ekvivalenta, a to je da radnje koje njime izričemo mogu ili ne moraju biti realizirane (2008: 312). Njegova osnovna upotreba jest označavanje radnji koje slijede nakon neke druge radnje u prošlosti te su pri tome i same prošle radnje (usp. Andrejčin 2010: 62-64). Nicolova objašnjava kako nam značenje cijele rečenice i kontekst mogu pomoći pri razlikovanju o kakvoj je radnji riječ. Govornik može smatrati radnju kao moguću (*Доколку щеше да му бъде верен и дали не криеше нож в пазвата си, бе въпрос на време.*) ili radnja može biti neostvarena, nemoguća, kontradiktorna. Ova druga vrsta značenja najčešće se susreće u glavnoj rečenici u sklopu složenih uvjetnih rečenica, a kombinira se s imperfektom ili pluskvamperfektom (*Ако това беше логотетът Ставраки, щях да му ударя плесница.*). U ovakvim slučajevima u složenim rečenicama, ovo vrijeme može označavati i moguću radnju, ukoliko je u zavisnoj rečenici upotrijebljen imperfekt svršenog vida glagola koji nosi značenje predstojeće radnje u prošlosti. Nicolova ističe kako je ovo vrijeme u određenim slučajima zadržalo staro značenje glagola *ще*, a to je željeti ili namjeravati. I ovo se vrijeme može naći u službi iskazivanja prisjećanja, kao i imperfekt i pluskvamperfekt. Tada njegovi oblici označavaju buduću radnju, ali u odnosu na trenutak u kojem se komunikacija odvija, ali govornik njime slušatelju napominje kako je u jednom trenutku u prošlosti znao odgovor (*Кой щеше да бъде кум на сватбата на Асен?*) (2008: 311-313).

Tablica 17. Konjugacija glagola u budućem vremenu u prošlosti

	E konjugacija		I konjugacija		A konjugacija	
	nesvr. vid	svrš. vid	nesvr. vid	svrš. vid	nesvr. vid	svrš. vid
аз	щях да чета	щях да отида	щях да уча	щях да купя	щях да отивам	щях да разгледам
ти	щеше да четеш	щеше да отидеш	щеше да учиш	щеше да купиш	щеше да отиваш	щеше да разгледаш
той, тя, то	щеше да чете	щеше да отиде	щеше да учи	щеше да купи	щеше да отива	щеше да разгледа
ние	щяхме да четем	щяхме да отидем	щяхме да учим	щяхме да купим	щяхме да отиваме	щяхме да разгледаме
вие	щяхте да четете	щяхте да отидете	щяхте да учите	щяхте да купите	щяхте да отивате	щяхте да разгледате
те	щяха да четат	щяха да отидат	щяха да учат	щяха да купят	щяха да отиват	щяха да разгледат

4.11 Buduće prethodno vrijeme u prošlosti u bugarskom jeziku (Бъдеще предварително в миналото)

Buduće prethodno vrijeme u prošlosti tvori se oblicima budućeg vremena u prošlosti glagola biti i prošlim svršenim radnim participom glagola. Danas su forme ovog vremena s glagolom *бъдех* (*бъдех носил*) izišle iz upotrebe. Negacija se tvori negacijom glagola biti budućeg vremena u prošlosti, dok se forme s česticom *не* koriste rijetko (usp. Banova 2005: 23). Osnovno mu je značenje radnja za koju se pretpostavlja da bi bila izvršena u prošlosti prije nekog drugog prošlog trenutka o kojem se govori (*Щях да съм приготвил всичко, ако бяха ме предупредили по-рано.*). Ovo vrijeme ima najsloženije značenje jer je riječ o dva intervala referentnosti, jedan se odnosi na prošlost, a drugi se odnosi na rezultat radnje. Drugi interval je najčešće isto u prošlosti, ali moguće je i da nakon trenutka odvijanja komunikacije. Njime možemo izražavati moguće, kontradiktorne i realne radnje (*След проливния дъжд всички следи по шосето щяха да са изчезнали.*). Ovo se vrijeme rijetko može naći u tekstovima, upravo zato što mu je značenje toliko složeno (Nicolova 2008: 315-316). Andrejčin (2010: 64) navodi da je upotreba ovog vremena paralelna s upotrebom budućeg vremena u prošlosti te makedonski jezik ovo vrijeme ne posjeduje. S obzirom na paralelnu upotrebu, možemo ga prevesti budućim vremenom u prošlosti.

Tablica 18. Konjugacija glagola u budućem prethodnom vremenu u prošlosti

	E konjugacija		I konjugacija		A konjugacija	
	nesvr. vid	svrš. vid	nesvr. vid	svrš. vid	nesvr. vid	svrš. vid
аз	щях да съм чел/а/о	щях да съм отишъл/а/о	щях да съм учил/а/о	щях да съм купил/а/о	щях да съм отивал/а/о	щях да съм разгледал/а/о
ти	щеше да си чел/а/о	щеше да си отишъл/а/о	щеше да си учил/а/о	щеше да си купил/а/о	щеше да си отивал/а/о	щеше да си разгледал/а/о
той, тя, то	щеше да е чел/а/о	щеше да е отишъл/а/о	щеше да е учил/а/о	щеше да е купил/а/о	щеше да е отивал/а/о	щеше да е разгледал/а/о
ние	щяхме да сме чели	щяхме да сме отишли	щяхме да сме учили	щяхме да сме купили	щяхме да сме отивали	щяхме да сме разгледали
вие	щяхте да сте чели	щяхте да сте отишли	щяхте да сте учили	щяхте да сте купили	щяхте да сте отивали	щяхте да сте разгледали
те	щяха да са чели	щяха да са отишли	щяха да са учили	щяха да са купили	щяха да са отивали	щяха да са разгледали

5. Izražavanje budućnosti

5.1 Futur u makedonskom jeziku (Идно време)

Tvorba futura u makedonskom, ali i u bugarskom jeziku što će biti prikazano kasnije, moguća je na dva načina. Najčešće se ono tvori česticom *ќе* i glagolom svršena ili nesvršen vida u prezentu. Postoje oblici tvoreni s pomoćnim glagolom *има* i česticom *да* koji nose posebno značenje zapovijedi (*Има да дојдеи.*) ili prijetnje (*Има да те нема!*). Čestica *ќе* predstavlja analitični oblik pomoćnog glagola *htjeti*. Shodno tome, negacija se može vršiti na oba načina, odnosno ili s *не* *ќе* ili s *нема* *да*. Futurom se izražavaju radnje koje će se tek dogoditi u nekom trenutku u budućnosti. Kada je riječ o zavisnim rečenicama, tada ovo vrijeme označava buduću radnju ali u odnosu na gledišnu točku radnje glavne rečenice. Ponekad se futurom izražavaju pretpostavke, ali u tom slučaju se u kombinaciji s futurom može naći i veznik *да* (*Колку години ќе има тој? – Па ќе да има кај четуриесет.*). Oblike budućeg vremena možemo upotrijebiti i u svrhu izražavanja prošlih radnji, ukoliko se želi postići dojam življeg prepričavanja, odnosno koristit ćemo ga kada želimo opisati radnju koja se već dogodila kao da ju tek očekujemo ili pretpostavljamo. Ovaj postupak pridonosi psihološkom dojmu koji ostavljamo na sugovornika (*Сретуа Турци Колунци, Кузман ќе ми ги запита. „Бре вие, Турци Колунци! Каде ве бегот испрати?“*). Futurom se može izraziti i neka vrsta zapovijedi, a Koneski objašnjava kako svako izvršavanje zapovijedi ustvari pripada budućnosti (*Слушај ваму... ќе му купиш леб!*). Radnje koje se ponavljaju u nekom određenom nizu ili su dio rutine također se mogu izraziti futurom (*Да видиш како прави: ќе лази, ќе лази, ќе дојде до скали, те ќе се стркала подолу.*), ovakva upotreba se može naći i u zavisnim rečenicama, a pogotovo u vremenskima. Budući oblici glagola također se koriste u pogodbenim rečenicama pri izražavanju radnji koje se ponavljaju te se kod takve upotrebe oblici kombiniraju s česticom *ли* (*Ќе зададе ли некоја страна некое облаче змејот лежи ничкум.*) (usp. Koneski 1967: 487-491). Kada je riječ o radnjama koje će se izvršiti tek ako se ispuni određeni uvjet, također se mogu iskoristiti oblici budućega vremena (*Попара да јадиш на сон, пари ќе спечалиш.*) (usp. Kereski 1946: 60). U hrvatskom jeziku također nalazimo dvije vrste tvorbe futura pod nazivom futur prvi i futur drugi.

Tablica 19. Konjugacija glagola u futuru *ќе* + oblici prezenta

	А конјугација		Е конјугација		I конјугација	
	nesvr. vid	svrš. vid	nesvr. vid	svrš. vid	nesvr. vid	svrš. vid
јас	ќе викам	ќе стасам	ќе плетам	ќе донесам	ќе носам	ќе дозволам
ти	ќе викаш	ќе стасаш	ќе плетеш	ќе донесеш	ќе носиш	ќе дозволиш
тој, таа, тоа	ќе вика	ќе стаса	ќе плете	ќе донесе	ќе носи	ќе дозволи
ние	ќе викаме	ќе стасаме	ќе плетеме	ќе донесеме	ќе носиме	ќе дозволиме
вие	ќе викате	ќе стасате	ќе плетете	ќе донесете	ќе носите	ќе дозволите
тие	ќе викаат	ќе стасаат	ќе плетат	ќе донесат	ќе носат	ќе дозволат

Tablica 20. Konjugacija glagola u futuru *има да* + oblici prezenta

	А конјугација		Е конјугација		I конјугација	
	nesvr. vid	svrš. vid	nesvr. vid	svrš. vid	nesvr. vid	svrš. vid
јас	има да викам	има да стасам	има да плетам	има да донесам	има да носам	има да дозволам
ти	има да викаш	има да стасаш	има да плетеш	има да донесеш	има да носиш	има да дозволиш
тој, таа, тоа	има да вика	има да стаса	има да плете	има да донесе	има да носи	има да дозволи
ние	има да викаме	има да стасаме	има да плетеме	има да донесеме	има да носиме	има да дозволиме
вие	има да викате	има да стасате	има да плетете	има да донесете	има да носите	има да дозволите
тие	има да викаат	има да стасаат	има да плетат	има да донесат	има да носат	има да дозволат

5.2 Futur u bugarskom jeziku (Бъдеще време)

Tvorba futura, kako je već spomenuto, moguća je na dva načina: česticom *ще* i sadašnjim oblikom glagola te glagolom *има*, česticom *да* i sadašnjim oblikom glagola svršena ili nesvršena vida (usp. Banova 2005: 20). *Ще* neki autori nazivaju česticom (Andrejčin 2010, Banova 2005, Pašov 1999) dok drugi smatraju kako se radi o pomoćnom glagolu (Nicolova 2008). Negacije se najčešće tvore glagolom *няма* i česticom *да*, dok se negacija s glagolom *ще* danas rijetko susreću. Budućim vremenom izražavaju se radnje koje će se dogoditi, tj. nastupit će nakon trenutka odvijanja komunikacije (usp. Andrejčin 2010: 59). Nicolova navodi kako se ovim oblicima mogu izraziti radnje koje su moguće ili nužne, odnosno govornik smatra radnju kao realnu, iako se još nije izvršila. Za oblike futura pogodna su oba vida glagola (*Ще препиша текста утре; Ще преписвам текста утре.*). Kada je riječ o pripovijedanju o radnjama koje se odnose na budućnost, najčešće se koriste glagoli svršena vida, ali ipak se mogu naći i oni nesvršenog vida. Isto kao i u makedonskom jeziku, oblici futura u bugarskom jeziku mogu se koristiti pri izražavanju radnji koje se ponavljaju ili su dio rutine, bilo da se radi o radnjama koje su u realnosti prošle ili buduće (*Всяка вечер на кладенеца за вода ще ходя с писани менци.*). Pri razumijevanju vremenskog perioda u kojem se radnja izvršava pomaže nam kontekst jer to ne možemo iščitati iz samog oblika glagola. Kada je riječ o radnji koja se izražava futurumom, ali je u realnosti prošla, radi se o gledišnoj točki promatrača, a ne govornika. U slučajima kada se budući oblici nalaze u zavisnim rečenicama, a povezani su s glagolima mišljenja, govora i osjećanja, označavaju nadolazeću radnju bez obzira na oblik glagola glavne rečenice. Oni u tom slučaju označavaju gledišnu točku kognitivnog subjekta (*Надявам се, че няма да ми устройват очна ставка.*). Oblike futura, isto kao i u makedonskom jeziku, možemo koristiti i u vremenskim i uvjetnim rečenicama te se tada nalaze u kombinaciji s *като*, *когато*, *цом*. Forme futura koriste se i pri sugeriranju određenih postupaka, najčešće sugovorniku (*Ако забележиш нещо – ми казва полицаят, - ще дойдеи да обадиш веднага!*) (2008: 304). Budućnošću govornik može realnu radnju okarakterizirati kao nužnu u određenim okolnostima (*Тя все става рано. – Ще става, като и е много работата.*). Nicolova navodi i upotrebu budućih oblika u ječnim pitanjima gdje oni označavaju neku moguću radnju, bez obzira na to izražava li upitna rečenica koja je prethodila prošlost ili sadašnjost (*Кой е имал нещо срещу тебе? – Кой ще има нещо срещу мене? Никой, разбира се.*). Njime možemo i izraziti radnju koja će se sigurno izvršiti ukoliko se izvrši određeni uvjet te ovo susrećemo u složenim uvjetnim rečenicama (*Ако господарят те хареса, ти много ще сполучиш.*) (2008: 304-310)

Tablica 21. Konjugacija glagola u futuru *ще* + oblici prezenta

	Е конјугација		I конјугација		А конјугација	
	nesvr. vid	svrš. vid	nesvr. vid	svrš. vid	nesvr. vid	svrš. vid
аз	ще чета	ще отида	ще уча	ще купя	ще отивам	ще разгледам
ти	ще четеш	ще отидеш	ще учиш	ще купиш	ще отиваш	ще разгледаш
той, тя, то	ще чете	ще отиде	ще учи	ще купи	ще отива	ще разгледа
ние	ще четем	ще отидем	ще учим	ще купим	ще отиваме	ще разгледаме
вие	ще четете	ще отидете	ще учите	ще купите	ще отивате	ще разгледате
те	ще четат	ще отидат	ще учат	ще купят	ще отиват	ще разгледат

Tablica 22. Konjugacija glagola u futuru *има* + oblici prezenta

	Е конјугација		I конјугација		А конјугација	
	nesvr. vid	svrš. vid	nesvr. vid	svrš. vid	nesvr. vid	svrš. vid
аз	има да чета	има да отида	има да уча	има да купя	има да отивам	има да разгледам
ти	има да четеш	има да отидеш	има да учиш	има да купиш	има да отиваш	има да разгледаш
той, тя, то	има да чете	има да отиде	има да учи	има да купи	има да отива	има да разгледа
ние	има да четем	има да отидем	има да учим	има да купим	има да отиваме	има да разгледаме
вие	има да четете	има да отидете	има да учите	има да купите	има да отивате	има да разгледате
те	има да четат	има да отидат	има да учат	има да купят	има да отиват	има да разгледат

5.3 Buduće prethodno vrijeme u bugarskom jeziku (Бъдеще предварително време)

Pašov navodi kako se buduće prethodno vrijeme, perfektum futura ili futurum egzaktum, tvori budućim oblikom glagola *съм* ili *бъда* te prošlim svršenim radnim participom glagola. Oblici s glagolom *съм* se koriste češće od onih s glagolom *бъда*. Među njima, naime, nema bitne razlike u značenju, stoga se oba oblika mogu naći u istome tekstu te se time postiže raznovrsnost. Negacije ovoga vremena tvore se na dva načina, česticom *не* (*Не ще съм завършил*) ili glagolskim oblikom *няма да* (*няма да съм заспал*) koji se koristi češće (1999: 158). Svakako, pošto je u pitanju prošli svršeni radni particip, glagoli se u jednini mijenjaju ovisno o rodu. Ovo vrijeme nema svoj ekvivalent u makedonskom jeziku, no s obzirom da mu je u bugarskom jeziku upotreba sve rjeđa te se često zamjenjuje futurom, možemo ga prevoditi futurom i u makedonskom i u hrvatskom jeziku. „Oblicima perfektum futura ili futurum egzaktuma označavaju buduće radnje kao prethodne u odnosu na drugu buduću radnju, trenutak ili odsječak vremena.“⁸ (Andrejčin 2010: 61). Nicolova tumači kako osim ovog osnovnog značenja, budućim prethodnim vremenom možemo izraziti rezultat neke složene uvjetne rečenice (*Ако се прибера рано, до вечерта ще съм се приготвил.*). Također se može koristiti u glavnim rečenicama kako bi se izrazila neka moguća radnja. Kada je riječ o složenim vremenskim rečenicama s *когато*, *като*, *преди да*, ovo vrijeme se može naći u glavnoj rečenici te tada označava prethodnu buduću radnju koja predstavlja rezultat. U tim slučajima se kombinira s glagolom u prezentu ili perfektu svršenoga vida u zavisnoj rečenici te taj glagol označava buduću radnju (*Когато се прибера, Йордан вече ще е заминал.*) (2008: 313-315).

⁸ „Формите за перфектум футури или за футурум екзактум изразяват бъдещо действие като предварително по отношение към друго бъдещо действие, към някакъв бъдещ момент или обсег от време.“ (Андрейчин 2010: 61)

Tablica 23. Konjugacija glagola u budućem prethodnom vremenu

	Е конјугација		I конјугација		А конјугација	
	nesvr. vid	svrš. vid	nesvr. vid	svrš. vid	nesvr. vid	svrš. vid
аз	ще съм чел/а/о	ще съм отишъл/а/о	ще съм учил/а/о	ще съм купил/а/о	ще съм отивал/а/о	ще съм разгледал/а/о
ти	ще си чел/а/о	ще си отишъл/а/о	ще си учил/а/о	ще си купил/а/о	ще си отивал/а/о	ще си разгледал/а/о
той, тя, то	ще е чел/а/о	ще е отишъл/а/о	ще е учил/а/о	ще е купил/а/о	ще е отивал/а/о	ще е разгледал/а/о
ние	ще сме чели	ще сме отишли	ще сме учили	ще сме купили	ще сме отивали	ще сме разгледали
вие	ще сте чели	ще сте отишли	ще сте учили	ще сте купили	ще сте отивали	ще сте разгледали
те	ще са чели	ще са отишли	ще са учили	ще са купили	ще са отивали	ще са разгледали

5.4 Buduće pripovjedno vrijeme u makedonskom jeziku (Идно-прекажано време)

Buduće pripovjedno vrijeme tvori se česticom *ќе* i slavenskim tipom perfekta glagola. Negacija se tvori česticom *не*, ali postoji i rjeđe korišteni oblik s slavenskim perfektom glagola *нема* i česticom *да* (*немало да*). Najčešće se, pri tvorbi ovoga vremena, koriste glagoli nesvršena vida, ali, iako se rjeđe susreću, mogu se koristiti i oni svršena vida. Ovo vrijeme služi za prepričavanje radnji iskazanih futurom ili budućim prošlim vremenom, iskazivanje osobnog govornikovog stava i čuđenja. Kako je već spomenuto, prezentom, aoristom i imperfektom označavamo osvjedočene radnje, a nasuprot njih jest perfekt kojim se služimo pri prepričavanju prošlih radnji. Isto tako, nasuprot futuru i prošlom vremenu u budućnosti jest buduće pripovjedno vrijeme (usp. Grujovska 2018: 119-126). Ovo vrijeme nema ekvivalentu u bugarskom niti u hrvatskom jeziku. Prepričavanjem izričemo neki vlastiti stav prema govornikovoј изјави, stoga osim što ono može biti neutralno, njime možemo izraziti neodobranje, čuđenje, neslaganje ili možemo iznijeti vlastiti zaključak. Ovo vrijeme služi isključivo za prepričavanje te se koristi ukoliko je u prvotnom razgovoru upotrijebljen futur ili prošlo vrijeme u budućnosti. Odnosno, njime se prepričava namjera govornika da se neka radnja izvrši. Osim osnovne upotrebe, njime se mogu prepričavati i radnje koje se ponavljaju (*Секој ден ќе дојдел и ќе му речел: ана касабашии, дај ми мене подебело и поевтино месо.*) ili uvjetovane radnje (*Ако да не беше се пресекол на теслата, бездруго ќе куртулел.*). Ponekad se pri prepričavanju mogu susresti i oblici prošlog vremena u budućnosti s česticom *ќе* (*Од радост ќе беше излетал.*) (usp. Koneski 1967: 496-499).

Таблица 24. Конјугација глагола у будућем приповједном времену

	А конјугација		Е конјугација		И конјугација	
	несвр. вид	сврш. вид	несвр. вид	сврш. вид	несвр. вид	сврш. вид
јас	ќе сум викал/а/о	ќе сум стасал/а/о	ќе сум плетел/а/о	ќе сум донесол/ла/ло	ќе сум носел/а/о	ќе сум дозволил/а/о
ти	ќе си викал/а/о	ќе си стасал/а/о	ќе си плетел/а/о	ќе си донесол/ла/ло	ќе си носел/а/о	ќе си дозволил/а/о
тој, таа, тоа	ќе викал/а/о	ќе стасал/а/о	ќе плетел/а/о	ќе донесол/ла/ло	ќе носел/а/о	ќе дозволил/а/о
ние	ќе сме викале	ќе сме стасале	ќе сме плетеле	ќе сме донесле	ќе сме носеле	ќе сме дозволиле
вие	ќе сте викале	ќе сте стасале	ќе сте плетеле	ќе сте донесле	ќе сте носеле	ќе сте дозволиле
тие	ќе викале	ќе стасале	ќе плетеле	ќе донесле	ќе носеле	ќе дозволиле

6. Prevođenje glagolskih vremena u hrvatskom jeziku

Tablica 25. Prevođenje glagolskih vremena

Bugarski jezik	Makedonski jezik	Hrvatski jezik
prezent	prezent	prezent
imperfekt	imperfekt	perfekt
aorist	aorist	perfekt
perfekt	perfekt	perfekt
pluskvamperfekt	pluskvamperfekt	pluskvamperfekt ili perfekt
buduće vrijeme u prošlosti	buduće vrijeme u prošlosti	perfekt ili kondicional
buduće prethodno vrijeme u prošlosti	buduće vrijeme u prošlosti	perfekt ili kondicional
futur	futur	futur
buduće prethodno vrijeme	futur	futur
futur	buduće pripovjedno vrijeme	futur

7. Zaključak

Kada govorimo o glagolskim vremenima, prva upečatljiva razlika ovih dvaju jezika jest broj glagolskih vremena, naime dok ih bugarski jezik ima devet, makedonski ih ima osam. No, osim ove razlike javlja se i značajna sličnost, a to je konjugacija glagola. U oba jezika poznajemo A, E i I konjugaciju te se glagoli konjugiraju ovisno o krajnjem vokalu trećeg lica jednine. Oba jezika posjeduju oblike za izražavanje sadašnjosti, prošlosti i budućnosti te je upotreba sadašnjeg vremena (prezenta) ista. U bugarskom i makedonskom jeziku za izražavanje prezenta pogodni su nesvršeni glagoli, ali povremeno se može naići i na upotrebu svršenog vida glagola unutar određenih gramatičkih uvjeta i konstrukcija koje smo već spomenuli (konstrukcija futura, s modalnim glagolima, uz pogodbeni veznik *ako*, uz česticu *da*). Najčešća i najpoznatija upotreba prezenta u ovim jezicima jest upravo unutar da-konstrukcije, koja zamjenjuje infinitiv. Osim izražavanja sadašnjih radnji, prezentom se mogu izraziti prošle radnje, pa se naziva povijesnim prezentom- kao i buduće radnje. Koristi se i pri izražavanju unaprijed isplaniranih radnji, rasporeda, istovremenih radnji, ponavljajućih radnji, rutina, navika i priprema za izvršavanje neke radnje.

Prvo obrađeno prošlo vrijeme u ovome radu jest imperfekt, koji u oba jezika služi za izražavanje dugotrajnih prošlih radnji. Imperfekt se u ovim jezicima razlikuje u tome što je on u makedonskom jeziku osvjedočeno vrijeme, dok se to u bugarskom jeziku ne ističe. U oba jezika se za tvorbu imperfekta koriste nesvršeni glagoli, dok se u zavisnim rečenicama može naići i svršeni vid glagola. Ovo vrijeme može nositi i buduće značenje u obliku kletvi, blagih zapovijedi i lijepih želja, a njime se mogu izraziti i ponavljajuće radnje te uvjetnost. Razlika je vidljiva i u njegovoj tvorbi, naime u bugarskom jeziku osnova se prije dodavanja nastavaka glagolima E i I konjugacije mijenja ovisno o mjestu naglaska, dok u makedonskom jeziku to nije slučaj. Aorist u oba jezika nosi značenje završenosti radnje u prošlosti te se u makedonskom jeziku koriste glagoli svršena vida pri oblikovanju ovoga vremena. U bugarskom jeziku, s druge strane, glagoli svršena vida pogodniji su za tvorbu aorista, ali i oni nesvršena vida mogu se koristiti ovisno o tome shvaćamo li radnju kao analitičku ili sintetičku. Aorist je u bugarskom ujedno i vrijeme pogodno za prepričavanje, dok tu ulogu u makedonskom jeziku nosi perfekt. Pri konjugaciji glagola ovog vremena u oba jezika već navedene grupe se još dijele i u razrede, ovisno o promjenama koje doživljavaju krajnji vokali glagola. Oba jezika posjeduju i nepravilne glagole, no u makedonskom jeziku poznajemo jedan razred manje unutar E konjugacije, jer u makedonskom jeziku ne postoji glas –я. U bugarskom i makedonskom jeziku

aorist i imperfekt su aktivna vremena dok perfekt nije, dakle upravo je suprotna situacija pri njihovoj upotrebi naspram hrvatskog jezika. Perfekt je neodređeno vrijeme u prošlosti, što znači da nemamo naznake kada se radnja odvijala. Ponekad se mogu naći datumi ili godine uz perfekt, ali tada se najčešće izriču neki povijesni procesi. Pri tvorbi perfekta se koriste oba vida glagola u oba jezika. U makedonskom je važno obilježje perfekta neosvjedočenost te je ono vrijeme koje se koristi za iskazivanje neosvjedočenih radnji od strane govornika. Razlika se uočava u tome što makedonski jezik poznaje tri vrste perfekta prema obliku, dok bugarski ima samo jednu vrstu. Također se u bugarskom jeziku glagol biti u trećem licu jednine i množine ne gubi kako je to slučaj u makedonskom. Pluskvamperfekt je u oba jezika isti, upotreba mu je sve rjeđa te se najčešće zamjenjuje perfektom iako tada više ne nosi isto značenje. Ovo vrijeme u svom osnovnom značenju nije vrijeme prepričavanja te se koristi pri izražavanju osvjedočenih radnji. Posljednje prošlo vrijeme (vremena) koje se analiziralo u ovom radu jest buduće vrijeme u prošlosti koje posjeduju i makedonski i bugarski jezik. Razlika je u tome što bugarski jezik poznaje dodatno vrijeme, buduće prethodno vrijeme u prošlosti kojemu je upotreba paralelna s budućim vremenom u prošlosti. Buduće vrijeme u prošlosti najčešće označava uvjetovane i ponavljajuće radnje, jer je u svojoj osnovnoj upotrebi zamjenjiv drugim prošlim vremenima. Hrvatski jezik ne poznaje ovo vrijeme te se prevodi perfektom ili kondicionalom.

U oba jezika postoje dva načina tvorbe futura, a dozvoljena su oba vida glagola. Futur se može koristiti i za izražavanje prošlih radnji kada se želi ostaviti određeni dojam na slušatelja, a mogu se izražavati i zapovjedi, radnje koje se odvijaju u nizu i rutine. Također ga možemo sresti u pogodbenim rečenicama.

Posljednja dva obrađena vremena nemaju ekvivalent u drugom jeziku kao ni u hrvatskom. U bugarskom jeziku postoji i buduće prethodno vrijeme kojim se označavaju buduće radnje koje prethode drugoj budućoj radnji. Ovo vrijeme je zamjenjivo futurom stoga ga tako možemo i prevoditi. Buduće pripovjedno vrijeme jest vrijeme koje susrećemo u makedonskom jeziku, ali ne i u bugarskom i hrvatskom. Njega koristimo pri prepričavanju radnji koje su prvotno prenesene futurom ili budućim vremenom u prošlosti. Pri tvorbi se najčešće koriste glagoli nesvršena vida. Kao što je prikazano, bugarski i makedonski jezik imaju vremena koja se međusobno podudaraju, ali među većinom postoje razlike pomoću kojih ih je lakše usvojiti prilikom učenja.

8. Literatura

1. Andrejčin, Ljubomir. 2010. *Глаголната система в съвременния български език*. Sofija: Prof. Marin Drinov
2. Banova, Savelina. 2005. *Българският глагол*. Sofija: Dr. Ivan Bogorov
3. Davitkov, Ivana. 2016. *Граматични трансформации при художествен превод*. Sofija: Detko Petrov
4. G. Lunt, Horace. 1952. *A grammar of the macedonian literary language*. Skopje: Državno izdavaštvo Republike Makedonije
5. Gajdova, Ubavka; Labroska, Veselinka. 2010. *За евиденцијалноста во македонскиот јазик*. Skopje: Institut za makedonski jezik „Krstе Misirkov“. 53- 59
6. Georgiev, Stanjo. 1999. *Морфологија на българският книжовен език*. Veliko Trnovo: Abagar
7. Grujovska, Saška. 2018. *Граматички средства за означување прекажаност во македонскиот и во германскиот јазик*. Štip: Sveučilište Goce Delčev. 119- 126
8. Kereski, Krume. 1946. *Македонска граматика*. Skopje: Državno makedonsko izdavaštvo
9. Koneski, Blaže. 1967. *Граматика на македонскиот литературен јазик*. Skopje: Kultura
10. Minova- Đurkova, Liljana. 2000. *Синтакса на македонскиот стандарден јазик*. Skopje: Magor
11. Nicolova, Ruselina. 2008. *Българска граматика*. Sofija: Sv. Kliment Ohridski
12. Nikolov, Malčo. 1934. *Литературни характеристики, Родна реч* 7. 235 – 236
13. Novakoska, Marina. 2018. *Контрастирање на перфектот во англискиот и во македонскиот јазик*. Skopje: Nova. 65- 79
14. Pašov, Petar. 1999. *Българска граматика*. Plovdiv: Hermes
15. Prošev- Oliver, Borjana. 2011. *Makedonski jezik iz sociolingvističke perspektive*. Dubravka Sesar (ur). Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. 97- 119
16. Rogina, Tajana. 2018. *Usporedba uporabe glagolskih vremena i oblika kojima se izražava glagolska prošlost u Pričama iz davnine Ivane Brlić-Mažuranić i Kneji Lidije Bajuk Pecotić*. Rijeka. Završni rad
17. Stanojoski, Igor. 2015. *Усвојување на македонскиот јазик како странски*. Štip: Sveučilište Goce Delčev